

Remissyttrande över promemorian Kontantutredningen (Fi2024/02595)

Pensionärernas riksorganisation (PRO) tackar för möjligheten att lämna synpunkter på promemorian Kontantutredningen (Fi2024/02595).

PRO:s inledande synpunkter

PRO välkomnar förslagen om skyldighet för mataffärer och apotek att ta emot kontant betalning för livsmedel och mediciner samt att lagstadga den praxis som gäller rätten att betala kontant för vårdavgifter och andra offentligrättsliga avgifter. PRO efterfrågar dock en bredare bedömning av vad som anses livsnödvändigt.

PRO har länge krävt att rätten att betala med kontanter ska lagstadgas. Politiken måste ta det ansvaret nu då man varit för passiv i frågan alltför länge. Bankerna har varit drivande i att minska användningen av kontanter och de har sparat åtskilliga miljarder kronor per år på att inte längre hantera kontanter.

Kontantutredningen har gjort ett gediget arbete. Den har noggrant granskat de nuvarande reglerna och konstaterat att de inte har fungerat som det var tänkt. PRO håller i stort med om utredningens beskrivning av verkligheten, men vi vill framhålla att de föreslagna regleringarna inte är tillräckliga för att lösa de problem som förtjänstfullt illustreras. Utredningens förslag är en bra början men det har gjorts en alldeles för snäv bedömning av vad som ska kunna betalas med kontanter.

Många pensionärer vill använda kontanter, både privat och i föreningslivet. En stor andel är digitala, men för att alla ska kunna betala behövs kontanterna. I hela samhället och i föreningslivet. Alla PRO-medlemmar som deltar i ett föreningsmöte eller en aktivitet måste kunna betala för sig. Därför behöver föreningarna hantera kontanter, vilket också innebär att de måste ha kontantkassor och växelkassor.

Det är viktigt att man sätter ned foten och tydliggör i vilka butiker och för vilka tjänster man ska kunna betala kontant. Det gör det lättare för medborgare att förhålla sig. Man måste kunna veta var man kan förväntas använda sina kontanter och inte bli överraskad.

De lagförslag som utredningen har lagt fram handlar mest om hur kontanter används idag och syftar till att den nuvarande situationen inte ska bli sämre. En bättre ambition hade varit att stärka kontantsystemet och öka användningen och acceptansen av kontanter, eftersom den redan idag är på en skadligt låg nivå.

PRO:s yttrande över utredningens förslag, bedömningar och medskick

10.1 Acceptans av kontanter

PRO tillstyrker förslagen om skyldighet för mataffärer och apotek att ta emot kontant betalning för livsmedel och läkemedel. PRO avstyrker dock utredningens snäva definition av begreppet "livsnödvändiga varor". Förslaget gör att människor som behöver använda kontanter i vardagen

hamnar utanför. De kan bara handla i matbutiker och på apotek. Detta skapar svårigheter som inte är acceptabla. Den begränsning som utredningen föreslår gör att många äldre, personer med funktionshinder, socialt utsatta, hotade och förföljda personer samt många nyanlända inte får möjlighet att betala och leva ett normalt liv i Sverige.

Om lagen ska omfatta "livsnödvändiga varor" tycker vi att det även ska gälla drivmedel, kollektivtrafik (på fasta försäljningsställen), kläder, skor, möbler och husgeråd, post- och paketservice samt betalning av räkningar. Förslaget räcker inte heller för att säkra kontant-systemet i Sverige. Risken är att användningen av kontanter fortsätter att minska om kontanta betalningsmedel bara kan användas i matbutiker och på apotek. Till slut kommer infrastrukturen för kontanter inte att kunna upprätthållas och kontanter slutar då att fungera som betalningsmedel.

PRO tillstyrker även förslaget om lagstiftning om kontantbetalning för offentligrättsliga tjänster vilket innebär att det som redan gäller enligt Högsta förvaltningsdomstolens prejudicerande dom från 2015 nu blir lag. Det är bra eftersom det bidrar till ytterligare tydlighet om rättsläget. Regionerna har inte alltid följt gällande praxis korrekt när det till exempel gäller patientavgifter i sjukvården. Utredningen säger också att offentliga aktörer bör ta ansvar och erbjuda kontantbetalning i alla sina verksamheter, oavsett vad lagen kräver. Detta är en mycket viktig punkt som vi särskilt vill lyfta fram från PRO. Alla medborgare bidrar till finansieringen av statliga museer och offentliga badhus och alla medborgare bör därför ha tillgång till dessa inrättningar, vilket kräver att kontanter kan användas som betalningsmedel. Offentliga aktörer ska inte agera mot den politiska ambitionen att säkra kontantsystemet.

Angående den föreslagna beloppsgränsen på 0,1 prisbasbelopp (5 880 kr, för prisbasbelopp 2025) för kontant betalning, så är detta en mycket låg gräns internationellt sett. Till exempel kan det bli svårt för turister som förväntar sig att kunna betala högre summor kontant. Att sätta en gräns för hur mycket kontanter man är skyldig att ta emot kan göra att allt över denna summa kan uppfattas som misstänkt penningtvätt – vilket inte bör vara ett mål med beloppsgränsen.

Utredningen föreslår tillsyn av Post- och telestyrelsen, PTS, med Länsstyrelserna som alternativ. PTS har dock inte hittills lyckats med sitt tillsynsuppdrag. Det är konstigt att PTS föreslås få fortsätta. God tillsyn är viktig för att lagen ska fungera. Länsstyrelserna finns regionalt och har direktkontakt med kommunerna, så de har bättre förutsättningar att utföra uppgiften och kan snabbt varna om något är fel. Vi bedömer att Länsstyrelserna är ett bättre alternativ för ändamålet. Även sanktioner är en viktig fråga att besluta om vilket utredningen föreslår bli upp till kommande tillsynsmyndighet. PRO anser att regeringen bör klargöra att det kommer att bli sanktioner för företag som inte följer lagen, och att dessa sanktioner kommer att bli kännbara. Erfarenheter från Norge visar att det behövs grundlig tillsyn och kännbara sanktioner för att lagen ska fungera som tänkt.

10.2 Kassaregisterbestämmelser under fredstida kris eller höjd beredskap

PRO instämmer i utredningens bedömning att Betalningsutredningens förslag, avseende Skatteverkets möjlighet att göra undantag från kraven från skyldigheter som gäller kassaregister i händelse av en fredstida krissituation eller höjd beredskap, bör införas.

10.3 Kontant betalning av skatt

PRO instämmer i utredningens bedömning att Betalningsutredningens förslag, om att staten ska vara skyldig att ta emot sedlar och mynt för skatter och avgifter, bör genomföras.

10.4 Infrastruktur för kontanter

PRO tillstyrker förslaget om ett förtydligt ansvar för reglerade banker att erbjuda betalningsmottagare behovsanpassade och lämpliga tjänster för insättning av dagskassa på konto. PRO tillstyrker även förslaget om att enskilda konsumenterna ska ha rätt att sätta in sedlar på konto.

Det är viktigt att åtgärder vidtas gällande dagskassor, växelkassor och insättningar eftersom bankerna har gjort minimalt för att följa lagen, vilket har underminerat nu gällande lagstiftning. Detta har påverkat många företag och föreningar negativt, vilket i sin tur har gjort det svårare för både unga och gamla att delta i föreningsverksamhet. Den föreslagna prisregleringen kan göra det dyrare för många att lämna in dagskassor. Trots det överväger ändå fördelarna av en prisreglering eftersom det blir en minskad osäkerhet kring kostnaderna för de företag som tar emot kontanter.

10.5 Riksbankens roll för ett fungerande betalningssystem

PRO tillstyrker förslaget om att Riksbankslagen kompletteras med ett vidgat mandat för Riksbanken att ansvara för att sedlar och mynt ska kunna användas i hela Sverige. Riksbanken är den myndighet som har störst kompetens och förmåga att vidta åtgärder för att se till att vi har ett fungerande betalsystem i Sverige. Inte minst för att motverka brister i betalningssystemet som i exemplet med kontanta räkningsbetalningar.

10.6 PTS och Länsstyrelsernas uppdrag kring grundläggande betaltjänster

PRO håller med om utredningens övervägande att överföra uppdraget att bevaka tillgången till grundläggande betaltjänster, samt utbetalning av stöd för betaltjänstförmedling, till Riksbanken, under förutsättning att Riksbanken får ett utökat mandat.

10.7 Kontanter som betalmedel i höjd beredskap

PRO håller med om bedömningen att det är av största vikt att sedlar och mynt fortsatt kan användas för betalning av det mest nödvändiga utgifterna i Sverige. Det är av stor vikt att hela kontantkedjan fungerar smidigt och hållbart under normala omständigheter för att den över huvud taget ska kunna fungera i kris eller under höjd beredskap. PRO anser därför att varken politiken, myndigheter eller banker bör agera för att försvåra upprätthållandet av kontantsystemet. Idag krockar till exempel lagen om penningtvättbrott med målet att behålla kontanter i Sverige. Regeringen bör därför överväga att föreslå riksdagen lagändringar som tydliggör att penningtvättslagen inte är avsedd att motverka användningen av kontanter. Ett annat exempel är kommuners och regioners agerande som får till följd att det blir svårare för medborgare att betala med kontanta medel.

10.8 Offlinefunktionalitet för betalkort

PRO håller med om bedömningen att regeringen snarast bör tillsätta en utredning med syfte att föreslå en lagreglering avseende offlinebetalningar för betalkort och andra betalsätt. I dagens samhälle med olika angrepp på företag och elektroniska system behövs möjligheten att kunna upprätthålla betalningssystemet genom att både kunna betala med kontanter och betalkort i situationer där internet inte fungerar eller vid strömavbrott.

10.9 Inkludering och digitalt utanförskap

PRO håller fullständigt med om bedömningen att ”bankerna, och till viss mån även handeln, har avvecklat kontanterna för tidigt och att mer behöver göras för att alla i samhället ska kunna genomföra betalningar på lika villkor. Större ansträngning behöver göras från bankernas sida för att bemöta och inkludera de personer som i dag står längst från de digitala alternativen för att

hantera sin ekonomi, och handeln behöver ha i åtanke att alla konsumenter inte har förmåga att hantera tjänster för självbetjäning eller andra digitala plattformar för att genomföra köp”.

Både banker, myndigheter och handeln behöver göra mer för att möta de behov som finns på en inkluderande betalningsmarknad. Mer personlig service och möjlighet att kunna betala med sedlar och mynt är en förutsättning. Kostnader för kontanthantering och kontroller för penningtvätt ska inte stå i vägen för att kundernas förutsättningar att betala på det sätt som passar dem ska uppfyllas.

Den gängse inställningen är att de digitala betalningssätten är framtiden. Men då måste alla kunna använda dem. I dag är många digitala betalningssätt för krångliga för användarna och dessutom för dyra. De digitala betalningstjänsterna måste utgå från, och inkludera, de individer i befolkningen som är minst digitala. Då kommer fler kunna använda dem.

Bland PRO:s medlemmar är en vanligt förekommande uppfattning att tekniken är krånglig och ställer till besvär. Det är också dyrt att vara digital. För att vara digital krävs tillgång till både digitala tjänster och produkter. Det innebär kostnader för inköp och månadsavgifter. Den som har en låg pension kan till och med tvingas avstå från att vara så digital som man önskar. Dessutom är det svårt att veta vilka produkter och tjänster som är ändamålsenliga, och vad som är rimligt att betala för dem.

10.10 Räkningsbetalningar

PRO håller med om bedömningen att regeringen snarast bör tillsätta en utredning om möjligheten att genomföra betalningar av räkningar och inlösen av utbetalningsavier med sedlar och mynt. Många uppgivna PRO-medlemmar har hört av sig till oss och undrat hur de ska göra med betalning av räkningar över disk. Alla har inte familj eller vänner som kan hjälpa till.

Att Betalningsutredningen, trots förlängd utredningstid, misslyckades med att lämna skarpa förslag om manuell kontantservice sedan Kassagirot lagts ned är uppseendeväckande. Det har gjort att frågan dragit ut på tiden och har bidragit till att så gott som alla Länsstyrelser rapporterat om bristande tillgång till grundläggande betaltjänster runt om i landet de senaste åren.

PRO:s avslutande kommentar

Frågan om kontanter har varit uppe i riksdagen tidigare, och det har införts lagar för att stärka kontantsystemet. Tyvärr har dessa lagar varit för begränsade och försiktiga. Vår bedömning är att lagstiftaren inte har förstått, eller har kunnat stå emot, de starka krafter som vill avveckla kontanter i Sverige. PRO anser att utredningens förslag inte är tillräckliga och för försiktiga, både i relation till hur kontanter regleras i andra länder och utifrån vad utredningen säger sig vilja uppnå. Men trots att utredningens förslag kunde vara skarpare och mer inkluderande är det av högsta prioritet att politiken nu tar frågan vidare och genomför en lagändring.

Stockholm, dag som ovan

Åsa Lindestam
Ordförande PRO, Pensionärernas riksorganisation